

yin melekûtu O'nun elindedir" (Yâsîn 36/83) meâlindeki âyeti zikrederek eşyanın hakikatinin Cenâb-ı Hakk'ın kayyûmiyyet sıfatı olduğunu ve her şeyin onunla kâim bulunduğunu belirtmiştir. Necmeddîn-i Dâye'ye göre başka tasnifler de bulunmakla birlikte melekûfî varlıklar genellikle ruhlar ve nefisler âlemi olarak iki kısma ayrılır. Ruhlar âlemi de insan ve melek ruhları gibi ulvî ruhlar; cin, şeytanlar ve hayvan ruhları gibi süflî ruhlar olmak üzere iki kısımdır. Aynı şekilde nefisler âlemi de ulvî ve süflî nefisler olarak düşünül-müştür. Yıldızlar ve gezegenler semavî nefislerin ulvî olanları, yeryüzündeki cisimlerin nefisleri ise süflî olanlarıdır. Ulvî ve süflî nefis ve varlıkların her birinin melekûtu diğer melekûfî varlıkların sıfatlarından bir sıfat taşıyabilir, ancak onun üzerinde bunlardan biri hâkimdir (*Mirşâdü'l-'ibâd*, s. 46-47).

Azîz Neseffî mülk, melekût ve ceberût adlı üç âlemden bahsetmiş, ceberût âleminin mülk ve melekût âleminin zatı, mülk ve melekûtun onun sûreti olduğunu söylemiştir. Buna göre Ceberût âlemi mücmel kitap, mülk ve melekût âlemi mufassal kitaptır. Ceberût âlemi tohum, mülk ve melekût âlemi ağaçtır. Azîz Neseffî'ye göre mülk hissî, melekût akîf âlemin, ceberût mahiyetler âleminin adıdır. Bu ifadeden onun ceberûtu ahadiyyet mertebesi olarak kullandığı anlaşılacaktır. Aynı müellif bu üç âlemin her birinin ve toprağın bir âdemi olduğunu söyler. Ona göre ceberût âdemi mevcûdatın evvelidir. Melekût âdemi akl-ı evvel olup melekût âlemi ondan meydana gelmiştir. Mülk âleminin evveli olan mülkî âdem birinci felektir; bütün mülk âlemi birinci felekten meydana gelmiştir. Toprak âdemi ise bütün ilimlerin ve ilâhî isimlerin mazharı olan insân-ı kâmilidir.

Cenâb-ı Hakk'ın insân-ı kâmilî mülk ve melekût âlemleri arasında köprü olarak tayin ettiğini söyleyen İbnü'l-Arabî halife, kutup veya gavs dediği insân-ı kâmilin "imâmeyn" diye andığı iki veziri bulunduğunu, kutbun sağındaki imâmın âlem-i mülk, solundaki imâmın âlem-i melekûtu müşahede etmekle görevli olduğunu (*el-Fütûhât*, II, 6) ve kutup vefat edince âlem-i mülk müşahade eden imâmın onun yerine geçtiğini kaydeder (*a.g.e.*, a.y.; *İştilâhâtü's-şûfiyye*, s. 235). İbnü'l-Arabî'nin bu tanımı Seyyid Şerif el-Cür-cânî (*et-Ta'rifât*, "İmâmân" md.) ve Kâşânî (İbnü'l-Arabî, *İştilâhâtü's-şûfiyye*, s. 235) tarafından tekrar edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Arabî, *İştilâhâtü's-şûfiyye* (Cürcânî, *et-Ta'rifât* içinde), Kahire 1357/1938, s. 235; a.mlf., *el-Fütûhât*, II, 6; *et-Ta'rifât*, "İmâmân" md.; Muhâsibî, *Kalb Hayatı: er-Riâye* (trc. Abdülhakim Yüce), İzmir 1997, s. 374; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 524; Gazzâlî, *Mişkâtü'l-envâr* (nşr. Abdülazîz İzzeddin es-Seyrevân), Beyrut 1407/1986, s. 152-154; Necmeddîn-i Dâye, *Mirşâdü'l-'ibâd* (nşr. M. Emîn Riyâhî), Tahran 1365 hş., s. 46-47; Azîz Neseffî, *el-İnsânü'l-kâmil* (nşr. M. Molé), Tahran 1403/1983, s. 344-360; a.e.: *Tasavvufta İnsan Meselesi: İnsân-Kâmil* (trc. Mehmet Kanar), İstanbul 1990, s. 76-87; Kâşânî, *İştilâhâtü's-şûfiyye*, s. 32; Mu'cemü's-şûfî, s. 109-110; Ahmet Avni Konuk, *Fûsûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi* (haz. Mustafa Tahralı - Selçuk Eraydın), İstanbul 1987-89, I, 66-67; II, 182-183; a.mlf., *Tedbirât-ı İllâhiyye Tercüme ve Şerhi* (haz. Mustafa Tahralı), İstanbul 1992, s. 11-12; Mahmut Erol Kılıç, *Muhyiddin İbnü'l-Arabî'de Varlık ve Mertebeleri* (doktora tezi, 1995), MÜ Sosyal Bilimler Entitüsü, s. 200-201.

NİHAT AZAMAT

MELHAME

(bk. FİTEN ve MELÂHİM).

MELÎBÂR

(bk. MALABAR).

MELÎBÂRÎ

(المليباري)

Zeynüddîn b. Abdilazîz b. Zeyniddîn
b. Ali el-Ma'berî el-Melîbârî
(ö. 991/1583)

Malabar tarihine dair eseriyle tanınan
Şâfiî âlimi.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Güney Hindistan'da Dekken bölgesinin güney batısındaki sahil kesimi Malabar'da (Ar. Melîbâr) Ponnani şehrinde Âdilşâhîler Hükümdarı I. Ali Âdilşâh zamanında (1558-1579) yaşadığı bilinmektedir. Diğer nisbesi Ma'berî, Dekken'in doğu sahillerine (Coromandel Coast) Ortaçağ'da Araplar'ın verdiği Ma'ber ismiyle ilgili olup ailesi buradan Malabar'a göç etmiştir. Ponnani'de önemli bir ulemâ ailesinden geldiğini, ailenin reisi olan dedesi Zeynüddin b. Ali'nin "Büyük Mahdûm", kendisinin ise "Küçük Mahdûm" diye anıldığını söyleyen Roland E. Miller, diğer kaynaklardan farklı olarak kendi adını Ahmed Zeynüddin, babasının adını Muhammed el-Gazzâlî şeklinde vermekte ve doğum-ölüm tarihlerini 1498-1581 olarak kaydetmektedir (*Mappila Muslims*, s. 44,

260); Brockelmann da isim zincirini verdiği bir yerde baba adını Gazzâlî şeklinde zikretmektedir (*GAL Suppl.*, II, 604). Melîbârî'nin Mekke'de İbn Hacer el-Heytemî'den ders aldığını söyleyen ve birkaç eserini vermekle yetinen Abdülhay el-Hasenî, Şâfiî fakihî ve Çiştî şeyhi olan dedesi Zeynüddin b. Ali el-Melîbârî (ö. 928/1522) hakkında etraflı bilgi aktararak birçok eserini kaydeder. Abdülazîz el-Minkâdî, torun Melîbârî'nin hacca gidip yaklaşık on yıl kadar Mekke'de mücavir kalarak İbn Hacer el-Heytemî ile Zekeriyâ el-Ensârî'nin de aralarında bulunduğu birçok hocadan ders aldığını ve 991 (1583) yılında vefat ettiğini belirtir (*el-Veşîka*, IX/17 [1410/1990], s. 163). Zübeyd Ahmed bir yerde ölüm tarihi olarak 991 (1583) yılını verirken (*el-Âdâbü'l-'Arabiyye*, I, 114) başka bir yerde bu tarihten sonra vefat ettiğini söyler (*a.g.e.*, II, 312).

Eserleri. 1. *Tuhtetü'l-mücâhidîn fi bâ'zî aḥbârî'l-Burtuḡâliyyîn*. 985 (1577) yılı civarında yazılıp Bîcâpûr Sultanı I. Ali Âdilşâh'a takdim edilen eser dört bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde cihadla ilgili hükümlere, ikinci bölümde Malabar'da İslâmiyet'in yayılışına, üçüncü bölümde muâmelâta ve gayri müslimlerden alınan gümruk vergilerine, dördüncü ve ana bölümde Portekizliler'in Malabar'da kaldıkları döneme (1498-1583) dair bilgilere yer verilmektedir. Müellifin Portekizliler'e karşı müslümanları cihada teşvik için dinî-siyasî bir bakış açısıyla ve sade bir dille yazdığı eser o dönem Malabar tarihi için önemli bir kaynaktır. Tarihçiler, Melîbârî'nin verdiği bilgilerin güvenilir olduğunu söyleyip olaylara bakışı ve tahlil kabiliyetinden övgüyle söz eder. Hindistanlı tarihçi Firişte, *Târîḫ-i Firişte*'de Malabar müslümanlarıyla ilgili bilgileri bu eserden aldığını belirtir (Miller, s. 44) Nainar bunun aynı adı taşıyan başka bir kitap olabileceğini söylemekte, Makbûl Ahmed ise böyle bir iddianın daha dikkatli bir araştırma gerektirdiğini belirtmektedir (*EP* [İng.], V, 938). M. J. Rowlandson'un İngilizce (*Toḥfut ul-Mujahideen*, London 1833) ve David Lopes'in İspanyolca (*Historia dos Portugueses no Malabar por Zinadim*, Lisboa 1898) tercümesiyle birlikte basılan eser daha sonra Hakîm Şemsullah Kâdirî (Haydarâbâd-Dekken 1931) ve Emîn Tevfik et-Tîbî (Trablusgarb 1397/1987), tarafından yayımlanmış, S. Muhammed Hüseyin Nainar tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir (Madras 1942). Eserin Latince, Fransızca, Portekizce, Urduca ve diğer bazı Doğu dillerine çevrildiği de be-

lirtilmektedir (Abdülazîz el-Minkâdî, IX/17 [1410/1990], s. 165). 2. *Ḳurretü'l-‘ayn fî mühimmâtî'd-dîn*. Şâfiî fıkhına dair Malabar'da yaygın veciz bir risâledir. Eser üzerine müellifin 982 (1574) yılında yazdığı *Fethu'l-mu‘în bi-şerhi Ḳurretî'l-‘ayn* adlı şerh birçok defa basılmıştır (Bulak 1287, 1304, 1309; Hint 1323; Kahire 1297, 1304, 1306). Muhammed b. Ömer en-Nevevî, *Nihâyetü'z-zeyn fî irşâdî'l-mübtedî'în bi-şerhi Ḳurretî'l-‘ayn* (Kahire 1297, 1298, 1299) adlı bir şerh, Ebû Bekir Osman b. Muhammed Şattâ ed-Dimyâtî el-Bekrî müellifin şerhi üzerine *İ‘ânetü't-ṭâlibîn ‘alâ ḥalli elfâzı Fethi'l-mu‘în* (I-IV, Bulak 1300, 1307; I-IV, Kahire 1306, 1312, 1316, 1330) ve Alevî b. Ahmed es-Sakkâf *Terşihu'l-müstefidîn* (Kahire 1311) adıyla birer hâşiye yazmıştır. 3. *İrşâdî'l-ibâd ilâ sebîlî'r-reşâd*. Mevâize dairdir (Kahire 1296, 1302; Kahire 1304, Şuayb b. Sa'd el-Hureyfişî'nin *er-Ravzü'l-fâ'ik fî'l-mevâ'iz ve'r-rekâ'ik* adlı eserinin kenarında, Kahire 1313, kenarında yine müellifin ölüm ve âhiretle ilgili hadisleri ve rivayetleri ihtiva eden muhtasar bir eseri vardır). 4. *Su‘âlü'l-ḳabr* (nşr. Seyyid el-Cümeylî, Beyrut 1986).

BİBLİYOGRAFYA :

Fihristü'l-kütübḥâneti'l-Hidiviyye, II, 65; III, 258; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetu'l-havâtır*, IV, 117-119; Serkis, *Mu‘cem*, I, 577, 751, 1032; II, 1762-1763, 1885; Zübeyd Ahmed, *el-Âdâbü'l-‘Arabîyye*, I, 114, 182-183; II, 312, 415; a.mlf., “İle'l-‘edebî'l-‘Arabî” (trc. Abdülhamîd en-Nu-mânî), *Şekâfetü'l-Hind*, IV/2, Bombay 1953, s. 34; V/2 (1954), s. 12-22; Brockelmann, *GAL*, II, 547-548, 549; *Suppl.*, II, 604; a.mlf., “Mâberî”, *IA*, VII, 120; R. E. Miller, *Mappila Muslims of Kerala*, Madras 1976, s. 44, 73, 260; Zirikî, *el-A‘lâm* (Fethullah), III, 64; Abdülazîz el-Minkâdî, “Târîḫü zühürü'l-İslâm fî sâhili Melîbâr min hilâli maḥtûṭîn: Tuḥfetü'l-mücâhidîn fî ba‘zî aḥbârî'l-Burtuḡaliyyîn”, *el-Veşîka*, IX/17, Bahreyn 1410/1990, s. 160-171; S. Maqbul Ahmad, “Ma‘barî”, *EP* (İng.), V, 938.

AHMET ÖZEL

MELİHÂBÂDÎ

(ملیح آبادی)

Seyyid Emîr Alî Melîhâbâdî
(1858-1919)

Hintli tefsir ve hadis âlimi.

Eved şehrine bağlı Melîhâbâd kasabasında doğdu. Urduca ve Farsça tahsilini bazı mektep ve medreselerde tamamladıktan sonra devlet okullarına girdi ve orta öğrenim gördü. Maddî imkânsızlıklar yüzünden yüksek tahsil yapamadı. Bir ka-

saba postahanesinde yönetici olarak göreve başladıysa da teftiş için gelen İngiliz hükümet görevlisini cuma namazı sebebiyle bekletmesi üzerine ortaya çıkan hoşnutsuzluk neticesinde kendi isteğiyle görevinden ayrıldı (Emîr Hasan Nûrânî Nedvî, LXXVIII/12 [1981], s. 9). Dinini yaşamak için işinden ayrılmayı göze almasına rağmen İslâmiyet'i bilmediğini anlayıp dinî ilimleri tahsile yöneldi. Lahor ve Agra'da çeşitli dersler aldıktan sonra Delhi'ye gitti. Burada Hindistan Ehl-i hadis mektebinin kurucusu Seyyid Nezîr Hüseyin'in derslerine katıldı, ondan sıhah ve sünenleri okuyup icâzet aldı. Hekim Abdülmeccid Dihlevî'den geleneksel tıp tahsil eden Melîhâbâdî Muhammed Fârûk Çiryâkôtî, Kadî Beşîrüddin Osmânî Kannevcî ve Haydar Ali Muhâcir gibi hocalardan da faydalandı.

Öğrenimini tamamladıktan sonra Leknev'deki Nivalkişôr Matbaası'nın sahibi Münşî Nivalkişôr'un isteği üzerine burada işe başlayan Melîhâbâdî ömrünün büyük bir kısmını basılacak kitapların tasihî, önemli eserlerin hâşiyesi ve tercümesiyle geçirdi. Fahreddin er-Râzî'nin tefsirini tercüme etmeye başladı, fakat rahatsızlığı sebebiyle bırakmak zorunda kaldı; ardından yerleşmek üzere Hicaz'a gitti. Cidde'de uzun süre hocalık yaptıysa da Hicaz'ın iklimine alışamadığı gibi büyük oğlunun hastalanıp vefat etmesi üzerine Hindistan'a döndü; aynı yayınevinde çalışmaya başladı ve buradan emekli oldu. 1915 yılında Kalkûta'da Medrese-i Âliye'de başmüderislik görevine tayin edildi. Bu görevi devam ederken Dârü'lülm-i Nedvetü'l-ulemâ'nın rektörü Abdülhay el-Hasenî tarafından hadis dersi vermek üzere Nedvetü'l-ulemâ'ya davet edildi. Daha sonra medresenin sekreterliğini de üstlendi. Osmanlı idaresinde bulunan Şam'ın İngiliz ve Fransızlar'dan oluşan güçlerin eline geçtiğini öğrenince çok üzüldü ve iki hafta sonra 26 Nisan 1919'da vefat etti (a.g.e., s. 19). Yoğun bir çalışmayla pek çok eserin neşrine vesile olan ve erken yaşta sağlığı bozulan Melîhâbâdî (a.g.e., s. 11) binlerce hadisi ve râvilerini, ayrıca Arapça, Farsça ve Urduca pek çok şiiri ezbere biliyordu. İngilizler'in hâkimiyeti altında yaşamaktan üzüntü duyar, İslâm'ın bayraktarlığını yaptığına inandığı Osmanlılar'a karşı büyük bir sevgi beslerdi.

Melîhâbâdî, hocası Nezîr Hüseyin gibi taklit yerine Kur'an ve hadisle amel etme düşüncesini benimsiyordu. Ancak hadislerle amel ve mezhepler konusunda Ehl-i ha-

dîs düşüncesini benimseyen diğer âlimler kadar katı davranmamıştır. Hadislere gereken önemi vermemekle suçlanan Ebû Hanîfe'nin görüşlerini tefsirinde değerlendirerek çok defa tasvip etmiş, diğer mezhep imamlarına da insafla yaklaşmıştır (*Tefsîr-i Mevâhibü'r-rahmân*, Mukaddime, s. 99; I/1, s. 8, 34-35; II/2, s. 48-49). Hadise karşı olumsuz tavır takınan Seyyid Ahmed Han ve arkadaşlarının düşüncelerini benimsememiş, tefsirinde yer yer bunları eleştirmiştir (a.g.e., Mukaddime, s. 22).

Eserleri. Melîhâbâdî'nin ilmî kişiliği ve eserleri üzerinde ciddi çalışmalar yapılmadığı için eserlerinin adları ve sayısı hakkında sağlıklı bilgi bulunmamakta, Emîr Hasan Nûrânî'nin araştırması (bk. bibl.) bu konuda bir başlangıç olmakla birlikte yeterli sayılmamaktadır. Belli başlı eserleri şunlardır: 1. *Tefsîr-i Mevâhibü'r-rahmân* (*Câmi'u'l-beyân*). Urduca tefsirlerin en hacimlilerinden olup müellif eserini Nivalkişôr Matbaası'nda çalışırken Münşî Nivalkişôr'un isteği üzerine kaleme almıştır. Klasik tefsir geleneğini sürdüren müellif daha çok rivayet metoduna dayanan eserini Taberî ve İbn Kesîr tarzında telif etmiş, İsrâiliyat'a yer vermediği gibi naslarla çelişmeye de İsrâilî haberlerin kullanılmasını hoş görmemiştir (a.g.e., Mukaddime, s. 94). Kitabın 134 sayfalık mukaddimesi dikkate değer bir çalışmadır. İlk baskısı otuz cilt olarak adı geçen matbaada gerçekleştirilen tefsir (Leknev 1896-1902) daha sonra birkaç defa basılmış (Lahor 1976, ts. [İdâre-i Neşriyyât-ı İslâm]), mukaddimesi müstakil olarak da neşredilmiştir (Leknev 1923). Abdülhamit Birışık doktora çalışmasında (bk. bibl.) bu mukaddimeyi ve tefsiri tanıtmıştır. 2. *Şaḫîḫ-i Buḫârî* tercümesi ve Urduca şerhi. Otuz cilt halindeki çalışma Münşî Nivalkişôr'un vefatı üzerine yayımlanma imkânı bulamamış olup halen yayınevinin deposunda muhafaza edilmektedir. 3. *Ta'ḳibü't-taḳrîb hâşiyetü Takrîbi't-Tehzîb*. İbn Hacer el-Askalânî'nin eseri üzerine yazılmış bir hâşiyedir (Leknev 1356/1937). 4. *el-Fetâva'l-Hindîyye*. *el-Âlemgîriyye*'nin Urduca'ya tercümesi olup on cilt halinde yayımlanmıştır (Leknev, ts.; Lahor 1964). Melîhâbâdî eserin başına usûl-i fıkha ve fukahaya dair 300 sayfalık bir mukaddime eklemiştir. 5. *‘Aynü'l-Hidâye*. Burhâneddin el-Merginânî'ye ait eserin tercümesi ve şerhi olup dört cilt olarak basılmıştır (Abdülhay el-Hasenî, VIII, 76; Sâliha Abdülhakîm Şerefeddin, s. 410). 6. *el-Müs-*